

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pedagógiai és Pszichológiai Kar

A DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

ISZÁJ FRUzsina

**A balancing jelenség szerepe az alkotási folyamatban
kreatív művészek esetében**

Pszichológiai Doktori Iskola

Programvezető: Prof. Dr. Oláh Attila, egyetemi tanár

Személyiség- és Egészségpszichológiai Program

Programvezető: Prof. Dr. Oláh Attila, egyetemi tanár

Témavezető: Prof. Dr. Demetrovics Zsolt

A Bíráló Bizottság tagjai:

Elnök:	Prof. Dr. Oláh Attila, CSc
Tagok:	Prof. Dr. Faragó Klára, PhD
	Prof. Dr. Péley Bernadette
	Dr. Felvinczi Katalin
Titkár:	Pigniczkiné, Dr. Rigó Adrien, PhD
Bírálok:	Dr. Hoyer Mária
	Dr. Lisznyai Sándor

Budapest, 2014. június

1. Elméleti háttér

1.1. Az alkotási folyamattal kapcsolatos elméletek

Az alkotási folyamattal kapcsolatos elméletek különbözőek, de közös bennük az, hogy a folyamatot a tudatos és tudattalan mintázatok fluktuációjaként értelmezik.

A kevés, irodalomban található elmélet közül Kris (1962) pszichodinamikus teóriája képezte gondolkodásom alapját. A kreatív munka két fázisát különbözteti meg; az első, *inspirációs* fázisban a művész passzívan vesz részt a folyamatban. Ez a fázis számos hasonlóságot mutat a regresszív folyamatokkal olyan impulzusok és drive-ok tekintetében, amelyek elérése általában nehézségbe ütközik. Ez adja a mű tartamát, amelyben a tudattalan és tudatelőttres működések dominálnak. A művész úgy érezheti, vezetik, amely erős passzivitásérzéssel párosul (Kris, 1939). A második fázis az *elaborációs*, ahol olyan ego funkciók kerülnek használatba, mint a realitás elemzése. Ez a fázis olyan készségeket igényel, mint a koncentráció, szándékos tervezés vagy problémamegoldás. Az első fázis során létrehozott tartamot a másodikban a művész rekonstruálja és mások számára is érthetővé teszi. A két fázis követheti egymást lineárisan, váltakozhatnak vagy kombinálódhatnak.

1.2. A művészek fokozott szenzitivitása és az ehhez kapcsolódó mentális rendellenességek

Az alkotási folyamat egy olyan kreatív aktus, amely során mind a tudatos, mind a tudattalan folyamatok használatban vannak. Ez azt implikálja, hogy a művészek fokozott szenzitivitással rendelkeznek (Knafo, 2008), amely magában foglalja az érzelmekre adott reakciók nagyobb mértékét és az extrém érzelmi állapotok jobb tolerálását. Továbbá, Knafo szerint mind a (hipo)mán, mind a depresszív állapotok facilitálhatják a kreatív teljesítményt. (Hipo)mán állapotokban a gondolatok és képek élénkebbek és gyakoribbak. A koncentráció és fókuszálás élesebb lehet, mint a hétköznapi mentális állapotokban. Másrészt, a depresszió a szenzitív állapotok és az elmélkedés által befolyásolhatja a kreativitást. A depresszív állapotok elősegíthetik az introspekciót.

A tény, hogy a mentális zavarok gyakran fordulnak elő a művészek életében, jelentős mértékben jelen van az irodalomban. Sokkal több esettanulmány született ezen jelenség támogatására, mint empirikus vizsgálat. Andreasen (1987) meglepően sok, írók általi

öngyilkosságról számol be, ilyen volt a 20. században Sylvia Plath, John Berryman vagy Virginia Woolf.

1. 3. A művészek szerhasználatának lehetséges okai

Knafo (2008) a művészek szerhasználatának lehetséges okait a *deperszonalizáció* és *derealizáció* jelenségeiben keresi, amelyek pszichotikus egyének esetében is megfigyelhetők. Habár, a személyek ezeket az élményeket szándékosan is kereshetik, pl. meditáció gyakorlásával vagy az elme kiüresítésének elérésével. A szerhasználó személyek olyan élményeket keresnek, amelyek segítenek lazítani a személyiséggel és realitással való kapcsolatot; ezáltal speciális, módosult perceptuális állapotokat érhetnek el. Egy másik lehetséges magyarázat lehet, hogy a művészek más, új szemszögből kívánják látni a világot.

Ehrenzweig (1970) a *művészet rejtett rendjének* nevezte azt a képességet, amely a legtöbb felnőttből hiányzik, de a művészek képesek megtartani ezt túlérzékenységük okán. Ez úgy kerül bemutatásra, mint egy gyermeki, regresszív állapot, amelyben a tudás, az érzelmek és a kognitív, affektív folyamatok még nem differenciálódtak. Amennyiben a művész úgy érzi, hogy ez a képesség veszendőben van, szerhasználathoz folyamodhat, hogy facilitálja a kívánt regresszív állapotot. Bár, természetesen, számos művész alapvetően is képes ennek elérésére.

Továbbá, Kris (1962) inspirációs fázisában a pszichoaktív szerek segíthetnek a blokkok és komplexusok oldásában, amely alkalmanként gyermeki látásmódot eredményezhet. Szerhasználattal a művész könnyebben létesíthet kontaktust a psziché mélyebb rétegeivel. A szerek, ezzel ellentétben, csökkenthetik is a növekvő szorongást és distresszt, amelyek a tudattalannal való munka során merülnek fel még akkor is, ha a művész egyáltalán nem használ szereket az alkotáshoz. Ebben a tekintetben, a depresszáns hatású pszichoaktív szerek, mint az alkohol, benzodiazepinek és opiátok jelentősége hangsúlyozandó. Ezen kívül a művészek regresszió keresésével kapcsolatban felmerül a szorongás csökkentése, amelyet a művész a regresszió eredményeként élhet meg.

2. Kérdésfelvetés és a vizsgálatok felépítése

A disszertációban hat vizsgálatot mutatok be, amelyeknek fókuszba az alkotási folyamathoz kapcsolódó további két, fent bemutatott jelenség. Először, a művészek fokozott szenzitivitással rendelkeznek, amelyet az ebben a populációban található magas arányú

mentális zavarok jelenlétéből figyelhetünk meg. Másodszor, a kreatív alkotási folyamat során a tudatos és tudattalan folyamatok szoros összefüggésben vannak egymással. A tudattalan anyaggal való foglalatosság olyan érzelmi fluktuációkat okozhat, amelyeket nehéz elviselni. Ezek jelenthetnek mind fokozott izgalmi, vagy nyugalmi állapotokat egyaránt. A két fogalom interakciója így módon erősíti egymást. Ebben a tekintetben, a művészek esetében jelentkező fokozott pszichoaktív szerhasználat igen valószínű.

Ezen interakciókat mélységükben tanulmányoztuk. Egyik vizsgálatunkban bemutatásra került a balancing jelenség (Iszáj & Demetrovics, 2011b). Ez a fogalom mindazon technikák összességét jelenti, amelyek segítségével egyensúly teremthető a kreatív munkához szükséges fokozott szenzitivitás és az ezt követő megnyugvás állapotai között. Az alább bemutatott hat vizsgálat célja az volt, hogy részleteiben vizsgáljuk meg, hogy a különböző tudatállapotok hogyan kapcsolódnak a kreatív alkotáshoz és az alkotói kreativitáshoz.

Két esettanulmány látott napvilágot ezen fogalom bemutatására. Az első Virginia Woolf bipoláris zavarának hatását taglalja az életére, illetve művészi munkájára vonatkoztatva (Iszáj & Demetrovics, 2011a).

A második esettanulmányban áttekintésre került, hogyan hatott Edgar Allan Poe és Samuel Taylor Coleridge ópium használata az életükre és művészi kreativitásukra (Iszáj & Demetrovics, 2011b). Az ópium balancing szerepét hangsúlyoztuk művészekre vonatkoztatva (Iszáj & Demetrovics, 2011c).

Következő lépésként szisztematikus irodalom-áttekintést végeztünk a pszichoaktív szerek és az alkotási folyamat/művészi kreativitás témakörében (3. vizsgálat) (Iszáj, Griffiths & Demetrovics. Creativity and psychoactive substance use: a systematic review. 2014; manuscript in preparation).

Ezen felül, kíváncsiak voltunk arra, hogy a művészekre jellemző fokozott szerhasználatot és a mentális zavarokra való nagyobb esélyt meg tudjuk-e erősíteni magyar mintán. Ezért, művész és nem-művész egyetemi hallgatók adatai kerültek elemzésre (4. vizsgálat) (Iszáj et al. 2014; manuscript in preparation).

A két kvalitatív vizsgálatban a pszichoaktív szerek hosszú távú hatásait vizsgáltuk. 120 hivatásos művésszel vettünk fel interjút; ez az anyag szolgált elemzésre. Az első kvalitatív vizsgálatban, a pszichedelikumok 60 művész verbális viselkedésére gyakorolt hatásait vettük górcső alá (5. vizsgálat). Három szókatagóriát generáltunk; *kreativitás*, *tudatosság* és *spiritualitás* (Iszáj, Ehmann & Demetrovics, 2012a).

A másik kvalitatív vizsgálat fókuszában a kannabisz és alkohol 72 művész verbális viselkedésére gyakorolt hatásai voltak (6. vizsgálat) (Iszaj, Ehmann & Demetrovics, 2014; manuscript in preparation). Itt, az előző vizsgálatból a *kreativitás* kategória maradt meg; e mellett a *feszültség szabályozás* szókatégória került bevezetésre. A hosszú távú hatások mellett további célként felmerült a balancing jelenség megragadása az újonnan létrehozott kategória segítségével.

3. A vizsgálatok

3.1. 1. vizsgálat. Az írás, mint balancing jelenség, Virginia Woolf mentális zavarát illetően

3. 1. 1. Célkitűzés

Ezen vizsgálat célja az volt, hogy részleteiben térképezze fel a kapcsolatot Virginia Woolf bipoláris zavara, élete, illetve munkássága között.

3.1.2. Módszer

Elsőként, Virginia Woolf élete, művészi jelentősége került elemzésre. Ezután, az egész életén át tartó bipoláris zavara kerül bemutatásra, életére és irodalmi munkásságára vonatkoztatva.

3.1.3. Eredmények és megbeszélés

Betegsége művészetbe történő átfordítása

Egyrészt, Virginia Woolf-ot jelentős mértékben foglalkoztatta a szelf kérdése, amelynek lenyomata megjelenik kreatív munkájában. A személyiséget nem, mint egészet fogta fel, hanem mint különböző részek összességét (Gardner, 1997).

Számos alkalommal megfigyelhetjük a hallucinációk írásaiba történő integrációját. Dally (1990) könyvében olvashatjuk, hogy a madarak görögül énekeltek Virginiának, amelyet Septimuson keresztül mutat be a Mrs. Dallowayben (Woolf, 1996).

Woolf számára az írás elengedhetetlen eszköz volt arra, hogy kifejezze érzéseit, élményeit és a konfliktusokat. Sosem járt pszichoanalízisre, ugyanakkor, az írás eszközként szolgált arra, hogy kivetítse belső konfliktusait és áttanszformálja a tudatába. Woolf írási tevékenysége nem csupán tudattalan folyamat eredménye volt. Beépítette a belső konfliktusait; így az írás mind eszközként, mind pedig eredményként értelmezhető. Eszerint az írás legalább részben tudatos folyamat eredménye. Jelentős mértékben evaluálta belső történéseit és áttette őket műveibe. A Világítótorony-ban kétségkívül szülei mintájára alkotta meg Mr. és Mrs. Ramsay karaktereit. Woolf önterápiájára kitűnő példa ezen mű megírása, hiszen míg be nem fejezte, 44 éves koráig kísértette anyja emléke. Ahogy végzett a regény megírásával, megszállottsága és hallucinációi eltűntek. Úgy tűnik, inkább műveiben vetítette ki érzelmeit és anyjával való konfliktusát, mint a pszichoanalitikus kanapén. Virginia Woolf írói technikája, ahogyan leképezi belső életét hasonlatos a pszichoanalitikus módszerhez, az ideációhoz (Wolf & Wolf, 1979).

3.2. 2. vizsgálat. Az ópium balancing szerepe Edgar Allan Poe és Samuel Taylor Coleridge életében és munkásságában

3.2.1. Célkitűzés

A pszichoaktív szerek kettős funkciót láthatnak el a művészek esetén. Egyrészt, a kémiai szerek fokozhatják a művészek érzékenységet. Másrészt, segíthetnek a túlérzékenység mérséklésében, az extrém érzelmek és a terhelő tudati tartalmak elnyomásában. Jelen vizsgálat célja annak kiderítése, hogyan befolyásolhatták az opiátok Edgar Allan Poe és Samuel Taylor Coleridge életét és kreatív munkáját.

3.2.2. Módszer

Elsőként a két művész életét és művészi tevékenységét tekintettük át. Ezekkel összefüggésben tanulmányoztuk szerhasználati szokásaikat.

3.2.3. Eredmények és megbeszélés

Az ópium hatásai mindkét művész esetében jelentkeznek. Ez arra enged következtetni, hogy mindkét művész a szenzitizálás fokozására használta a szereket. Bár hangsúlyoznunk

kell, hogy az adott pszichoaktív szerek nem a kreativitás fokozására szolgáltak; inkább a balancing jelenséghez köthetőek. A két művész kreatív munkájának fontos elemei voltak a tudattalan anyagok, vagy inkább az új, szokatlan élmények keresése és integrálása, amelyek lényegileg köthetőek az ópium használathoz. Másrészt, az ópium nyugtató, ellazító hatása is érvényesül mindkét esetben. Az ópiumnak nemcsak a külső stresszorok enyhítésében volt szerepe, hanem a belső feszültség szabályozásában is. Ezáltal utat adva azon intenzív állapotoknak, amelyek szükségesek a munka során és azon túlszenzitizált állapotok enyhítésében is, amelyek a kreatív folyamat eredményei.

Összegezve, Poe és Coleridge kreatív munkája során a balancing hatás könnyedén tetten érhető. Ugyanakkor, az opiátok nem igazán tudták ellátni ezt a kiegyensúlyozó szerepet. Poe életében az alkoholnak is jelentős szerepe volt, feltehetően a laudanumhoz hasonlóan ennek is a balancing szerep tudható be. E tekintetben Coleridge kései éveiben történt személyiségváltozása és izolációja azt reprezentálja, hogy az ópiumnak negatív hatása volt életére és állapotára egyaránt. Ezért, még ha a szerzők opiáthasználata hozzá is adhatott bizonyos művekben megjelenő tapasztalatok reprezentációjához, láthattuk, hogy végül a szer kedvezőtlenül hatott a két művész életére. Az ópium használata közre játszhatott Poe korai halálában és Coleridge kései éveiben jelentkező izolációjához.

3.3. 3. vizsgálat. A pszichoaktív szerek és a kreativitás közötti összefüggés: szisztematikus irodalom áttekintés

3.3.1. Célkitűzés

Tanulmányunk célja az volt, hogy áttekintsük a jelenlegi tudást, amely a kreativitás/alkotási folyamat és pszichoaktív szerhasználat kapcsolatát illetően érhető el.

3.3.2. Módszer

3.3.2.1. Keresési stratégia

Minden olyan tanulmányt belevettünk az elemzésbe, amely empirikus adattal szolgált a fenti két fogalom kapcsolatát tekintve, illetve angol nyelvű szaklapban vagy tudományos könyvben jelent meg. Az irodalom áttekintéséhez a következő adatbázisokat használtuk: PsycINFO, MEDLINE, PubMed, Science Direct, Web of Science, EBSCO. A keresést 2014.

Március 19-én folytattuk le. Az elektronikus keresést két kulcsszó csoportban hajtottuk végre. A szerhasználatot illetően a következő kulcsszavakat használtuk: drug*, psychoactive substance use, psychedel*, psychotrop*, hallucinogen*, lsd, magic mushroom, mescaline, peyote és psilocybin, míg a kreativitást tekintve a következőket alkalmaztuk: creativ* and art*. Az elektronikus keresést manuális kereséssel egészítettük ki.

3.3.2.2. Kizárás

Az elektronikus keresés során, a két szókategória csoport kombinációjának eredményeképp, 327 tanulmányt azonosítottunk; az irodalom áttekintése további egy tanulmányt eredményezett. 179 publikáció esetében az art* kulcsszó nem az alkotásra vonatkozott (pl. artery, arthritis, artificial); ezen tanulmányokat kizártuk az elemzésből. További 96 találat esetében a tanulmány fókuszja eltért a miénktől, pl. művészetterápia. A következő lépésben kizártunk két könyvismertetést, egy doktori disszertációt és a nem angol nyelvű tanulmányokat (6 találat). 22 publikációt azért zártunk ki, mert nem tartalmazott eredeti empirikus eredményeket, hanem áttekintette az irodalmat; ezek elméleti alapként szolgáltak a továbbiakban. Azon két találatot is kizártuk, amelyek az alkohol hatásaival foglalkoztak. Összesen, 20 tanulmány került elemzésre, amelyek közül 14 empirikus vizsgálat, 6 pedig esettanulmány volt.

3.3.3. Eredmények és megbeszélés

Study	Country	Psychoactive substance examined	Sample characteristics	Sample size	Sampling method	Assessment of creativity	Statistical analysis	The psychoactive substance's effect on creativity
1. Komgold, 1963	USA	LSD	patients in psychotherapy and volunteers	not specified (40-)	no data	Based on the subjects' reports	no	+
2. Harman et al., 1966	USA	mescaline, LSD	non-clinical sample of adults	27 healthy males with an occupation involving creativity	convenience	Purdue Creativity Test, Miller-Object Visualization Test, Witkin Embedded Figures Test	Chi Square Test	+
3. Fischer & Scheib, 1971	USA	psilocybin	non-clinical sample of adults	6 out of 21 volunteer college students who already had experience with psilocybin	convenience	subjects' drawings were analyzed	descriptives	-
4. Steffenhagen et al., 1976	USA	no data	non-clinical sample of adults	100 male non-clinical substance users and 100 male non-substance user university students	convenience	Barron-Welsh Art Scale, Allport-Vernon-Lindzey Study of Values, Fromm-Macoby Life Orientation Test	Mann-Whitney Test, Chi Square Test, multiple regression analysis	+
5. Kerr et al., 1991	USA	various substances	professional artists	22 writers, 12 musicians, 27 printers and 25 controls	convenience	being professional artists	MANOVA, Chi Square Test	Cocaine and cannabis were used by musicians significantly more compared to the other three groups +/-
6. Edwards, 1993	USA	various substances	adolescents, clinical sample	15 clinical substance dependent adolescents and 15 nondependent adolescents	convenience	Figural Form A of TTCT	T-test	-
7. Lowe, 1995	UK	various substances	non-clinical sample of adults	459 female and 160 male individuals from general population	convenience	Analysis of the Mass-Observation Archive by independent raters	Pearson Correlation	+
8. Dobkin de Rios & Janiger, 2003	USA	LSD	non-clinical sample of adults	20 artists	convenience	56 drawings and paintings	no	+
9. Preti & Volante, 2007	Italy	various substances	non-clinical sample of adults	80 professional artists (30 musicians, 25 painters, 25 writers) and 80 matched controls	systematic	being professional artists	no	+
10. Jones et al., 2009	Wales	ecstasy, cannabis	university students	15 abstinent ecstasy users, 15 abstinent cannabis users, 15 non substance user controls	snowball technique	Consequences Test of Creativity, self-rated Creativity Scale, ADCL	ANOVA, correlation	only in case of cannabis +/-
11. Plucker et al., 2009	USA	various substances	non-clinical sample of adults	431 university students	convenience	ACL	T-test, correlation	-
12. Schäfer et al., 2012	UK	cannabis	cannabis user adults	160 subjects; 43 low creative individuals and 47 highly creative subjects were selected for analysis	snowball sampling	Verbal Fluency Task, Category Fluency Task RAT, CAQ	ANOVA, Bonferroni's Test	+
13. Freeska et al., 2012	Hungary	ayahuasca	non-clinical sample of adults	40 volunteers of general population and 21 international university students and staff members	convenience	figural components of TTCT	Bonferroni's Test	+
14. Frink et al., 2012	Austria	various non-clinical substances	inpatients and non-clinical adult sample	17 actors, 13 alcohol dependent patients, 18 poly-substance dependent patients and 21 university students as controls	convenience	subtest of the TTCT Verbal Imagination subscales of the Berliner Intelligenz Struktur Test, Picture Completion	ANOVA, correlation	+

case studies								
Study	Country	Psychoactive substance examined	Sample characteristics	Sample size	Sampling method	Assessment of creativity	Statistical analysis	The psychoactive substance's effect on creativity
1. Landon & Fischer, 1970	USA	psilocybin	non-clinical sample of adults	Walt Whitman and two comparative linguists	case study	participants' texts were analyzed; from semantic, syntactic and rhetoric viewpoints	no	+
2. Richards & Berendes, 1977	USA	LSD	professional artist; clinical sample	1 female writer diagnosed with depression	case study	professional writer	no	+
3. Press, 2005	USA	amphetamine	professional artist	1 choreographer	case study	autobiography	no	no data
4. Jones, 2007	USA	LSD	professional artist	1 cartoon drawer	case study	comic texts were content analyzed	descriptives	+
5. Belli, 2009	UK	various substances	professional artist	1 musician	case study	autobiography	no	partly
6. Holm-Hadulla & Bertolino, 2013	Germany	various substances	professional artist	1 musician	case study	this work's, interviews and letters were analyzed	no	-

Szisztematikus irodalom áttekintésünk nyomán összesen 14 empirikus tanulmányt és további 6 esetelemzést azonosítottunk, amelyek a kreativitás/kreatív alkotás és a szerhasználat kapcsolatával foglalkoztak. Első és legfontosabb eredményünk, hogy sajnos ezen kutatások és megfigyelések eredményei kevésbé konvergálnak. Ennek legfőbb oka, hogy az amúgy is kevés számú kutatás roppant heterogenitást mutat mind a célkitűzések, mind a módszertani megközelítés, mind a vizsgált minták, az alkalmazott eszközök és a vizsgálat pszichoaktív szerek tekintetében. Mindennek köszönhetően nehéz egységes, egyértelmű konklúziót levonni az áttekintett tanulmányokból.

Amit mindazonáltal mindenképp megállapíthatunk, hogy a kreativitás és a pszichoaktív szerhasználat közötti kapcsolatot valamilyen módon a legtöbb tanulmány megerősíti, ennek a kapcsolatnak a természetét illetően azonban nem egyértelmű a kép. Az a gyakran felmerülő szempont, hogy a pszichoaktív szerek használata a kreativitás fokozásához vezetne, egyértelmű megerősítést semmi esetre sem nyer. Látjuk azonban, hogy (i) a magasabb kreativitású személyek körében a szerhasználat előfordulása jellemzőbb, mint az egyéb populációkban (Preti & Vellante, 2007; Jones et al, 2009), és (ii) valószínűsíthető az is, hogy ez a kapcsolat a két jelenség közötti kölcsönhatáson alapulhat. Feltehetőleg, korántsem arról van azonban szó, hogy a pszichoaktív szerek direkt és közvetlen módon járulnának hozzá az alkotók kreativitásához, inkább az feltételezhető, hogy közvetett módon, a pszichoaktív szerek az élményvilág fokozását, a szenzitivitás növelését, a tudatos folyamatok fellazítását előidéző hatása jelentkezhetsz az alkotási folyamatban. Bizonyos értelemben tehát nem kreatívabb lesz az alkotó, viszont megváltozik az alkotások minősége a szerhasználat hatására (Dobkin de Rios & Janiger, 2003). Erre utal Landon & Fischer (1970) tanulmánya is. Másrésztől azonban, úgy tűnik, hogy a pszichoaktív szereknek szerepe lehet a művészek esetében abban is, hogy az amúgy is labilisabb működést stabilizálni, kompenzálni próbálják. Ez megjelenhet egyes mentális zavarokkal összefüggésben is (Fink et al, 2012; Press, 2005; Holm-Hadulla & Bertolino, 2014).

A művészi alkotáson túl, azt is láthatjuk, hogy (iii) bizonyos, a kreativitással összefüggésbe hozható funkciók a pszichoaktív szerek hatására módosulnak, javulnak normál személyek esetében. Hangsúlyozni kell azonban, hogy itt egyes funkciók vizsgálatáról volt szó, míg a kreativitás valójában komplex folyamat. A kutatások fényében a pszichoaktív szerek hozzájárulhatnak ugyan az esztétikai élmény megváltozásához (Korngold, 1963), vagy fokozott kreatív problémamegoldáshoz (Harman et. al, 1966). Továbbá, Jones (2007) eredményei azt mutatják, hogy az LSD megváltoztatta egy képregény rajzoló stílusát. Hasonlóan, Belli (2009) esettanulmányában a zenei stílus módosulásáról számol be, amely a

szerhasználathoz köthető. Ezek azonban önmagukban nem fognak kreatív produkciót eredményezni. Ahhoz azonban valóban hozzájárulhatnak, hogy az alkotói stílus vagy a művek bizonyos aspektusai megváltozzanak. Azt is láthattuk, hogy (iv) bizonyos esetekben, a pszichoaktív szerek erősíthetik a már meglévő személyiségvonásokat (Fischer & Scheib, 1971).

3.4. 4. vizsgálat. Szerhasználati mintázatok művész illetve nem-művész egyetemisták körében

3.4.1. Célkitűzés

A vizsgálatot azért folytattuk le, hogy kiderítsük, bizonyítást nyer-e a fent bevezetett elméleti háttér a művészek gyakori pszichoaktív szerhasználatát és mentális zavarait illetően. Szignifikáns különbséget feltételeztünk a két fogalommal kapcsolatban, művész és nem-művész egyetemista mintán.

3.4.2. Módszer

3.4.2.1. Minta

Művész minta. A művész minta művészeti felsőoktatási intézményben hallgatókból állt össze. Három magyar képzőművészeti és design egyetemről gyűjtöttünk adatot. Összesen 130 művész hallgatót vontunk be a tanulmányba, amelynek 26.2%-a volt férfi. Az átlagéletkor 22.06 év volt (SD=2.09 év).

Nem-művész minta. Összehasonlító mintaként 698 nem-művész egyetemistát vontunk be a tanulmányba, amelynek 42.4%-a volt férfi. Az átlagéletkor 23.8 év volt (SD=1.33 év).

3.4.2.2. Mérészközök

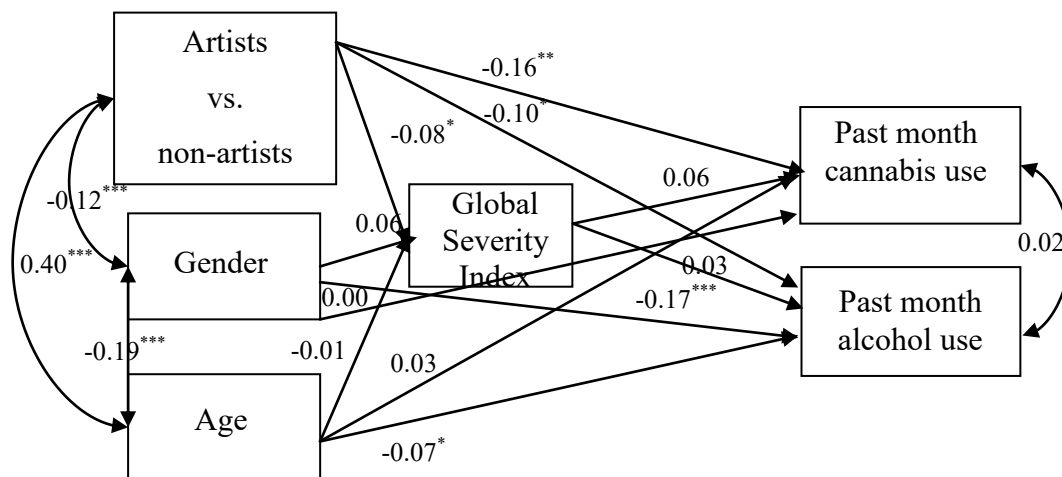
A résztvevők pszichoaktív szerhasználatának feltérképezésére egy strukturált kérdőívet használtunk. A kérdőív mind legális, mind illegális szerekre vonatkozó itemeket tartalmazott, beleértve a dohányt, az alkoholt, a kannabiszt, az ecstasyt (MDMA), az amfetaminokat, a kokaint/cracket, a heroint és más opiátokat, az LSD-t, a pszichoaktív gombákat, a GHB-t, oldószereket, az alkohol és benzodiazepinek kombinációját, és az orvosi

utasítás nélkül használt benzodiazepineket is. Az első használat életkorára is rákérdeztünk. A dohány esetében mind az első kipróbálás életkorát, mind a dohányzás megkezdésének életkorát felmértük. Hasonlóan az alkohol esetében is, az első kipróbálás életkora és az első lerészegedés életkora egyaránt rögzítésre került. Emellett, az elmúlt havi és elmúlt évi prevalenciáról kérdeztünk az alkohol- és kannabiszhasználatot illetően.

Az 53 itemet tartalmazó Brief Symptom Inventory (BSI) magyar verzióját (Urbán et al., 2014) is kitöltötték a résztvevők, amely az egyik leggyakrabban használt, pszichológiai problémákat mérő önkítöltős teszt. A Global Severity Index (GSI)-et is kiszámoltuk (Derogatis, L. & Melisaratos, N., 1983).

3.4.3. Eredmények és megbeszélés

Útelemzés az elmúlt havi alkohol, illetve kannabiszhasználatot illetően

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

A művész csoporttagság rizikótényezőnek tekinthető a magasabb gyakoriságú aktuális alkohol-és kannabiszhasználat, valamint a súlyosabb pszichiátriai tünetek (magasabb GSI pontszámok) szempontjából, a GSI azonban mint mediátor nem mutat szignifikáns kapcsolatot a szerhasználati gyakorisággal. A nem és az életkor az elmúlt havi alkoholhasználat gyakoriságával mutat kapcsolatot, még hozzá úgy, hogy minél idősebb valaki, annál ritkábban fogyaszt alkoholt, illetve a férfiak alkoholhasználatuk jelentősebb, mint a nőké.

Ezek szerint a művészhallgatók hajlamosak a gyakrabban szerhasználatra, amely megerősíti Preti & Vellante (2007) tanulmányát. A művészhallgatók esetében súlyosabb

pszichiátriai tünetekről számolhatunk be, amely alátámasztja a fent leírtakat erre vonatkozóan és Andreasen (1987) empirikus eredményeit.

3.5. 5. vizsgálat. A pszichedelikumok 60 művész verbális viselkedésére gyakorolt hatásai

3.5.1. Célkitűzés

A vizsgálatot azzal a céllal folytattuk le, hogy megállapítsuk a pszichedelikus szerek lehetséges hatásait kreatív alkotók nyelvhasználatára.

3.5.2. Módszer

3.5.2.1. Résztvevők

Összesen 120 művészt vontunk be a vizsgálatba, kényelmi mintavétellel. A bekerülés feltétele az volt, hogy a résztvevőknek professzionális művészeknek kellett lenniük, vagy művészhallgatóknak egy felsőoktatási intézményben. Az utóbbi csoportot a budapesti székhelyű Magyar Képzőművészeti Egyetemről és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemről válogattuk be. A művészek szakmáját tekintve különböző területekről származtak: irodalom, filmművészet, képzőművészet és alkalmazott művészetek. A résztvevőket a két csoport valamelyikébe osztottuk a szerhasználat alapján.

3.5.2.2. Az interjúk és a kérdőív

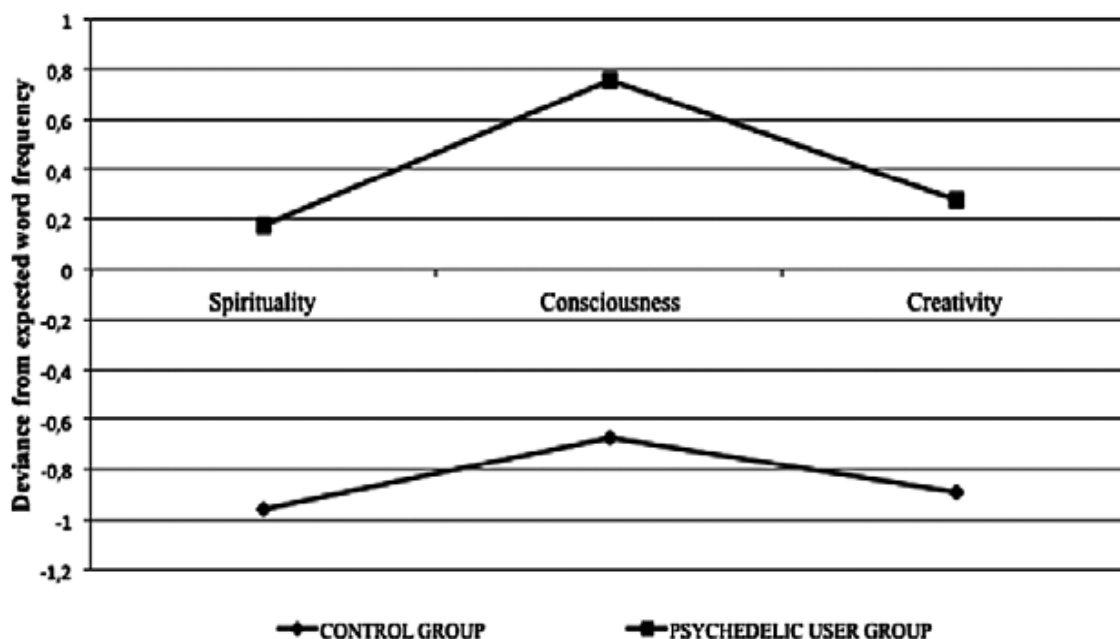
Nyitott kérdéseket tartalmazó, félig strukturált interjúkat vettünk fel a személyekkel 2010 augusztusa és 2011 júliusa között. Minden interjú rögzítésre került. Tematikus szempontból két részből álltak: az első során a személyek az alkotási folyamatról alkottak véleményt, hogyan élik meg, mit gondolnak róla, milyen speciális szokásaik vannak erre vonatkozóan (amennyiben vannak), etc. A második részben a pszichoaktív szerhasználat és művészi alkotás közötti kapcsolatról számoltak be. Ezt kiegészítvén, egy rövid, strukturált kérdőívet alkalmaztunk minden interjú közepén azzal a céllal, hogy feltérképezzük a személyek legális és illegális szerhasználati szokásait.

3.5.3. Elemzés

Kvalitatív és kvantitatív szempontból is elemzésre kerültek az interjúk. A kvalitatív tartalomelemzéshez az Atlas.ti szoftvert használtuk. A kvantitatív tartalomelemzés célja pedig az volt, hogy a pszichoaktív szerek hosszú távú hatásait vizsgáljuk a verbális viselkedés tekintetében. A kvantitatív tartalomelemzést a NooJ Integrált Nyelvelemző Környezet segítségével kiviteleztuk (Silberztein, 2004).

3.5.4. Eredmények és megbeszélés

A kvantitatív tartalomelemzés eredményeképpen, a *pszichedelikumokat* használó csoport mindhárom generált kategória szógyakorisága esetében szignifikánsan magasabb értéket ért el a kontrol csoporthoz viszonyítva (kreativitás: $t = 4.813$, $p < 0.001$; tudatosság: $t = 3.463$, $p = 0.001$; spiritualitás: $t = 3.021$, $p = 0.004$) (2. ábra).

A pszichedelikumok és a kreativitás kapcsolatát illetően, a pszichedelikumokat használó művészek kis hányada arról számolt be, hogy képtelen intoxikáció alatt dolgozni, a percepció jelentős változása miatt, amely támogatja Fischer (1972) azon állítását, miszerint a kreativitás hatékonysága valószínűleg nem fokozható pszichedelikus szerekkel. Habár, két harmaduk szerint ezen szerek segítenek az inspirálódásban, amely Masters & Houston (2000) tanulmányát erősíti meg, amely a pszichedelikumok kreativitást facilitáló hatásairól számol be. A művészek továbbá azt állítják, hogy az intoxikáció alatt született művek egyértelműen

eltérnek azoktól, amelyek normál tudatállapotban születtek, amely konzisztens Dobkin de Rios & Janiger (2003) véleményével.

Az összefüggések (megérteni a dolgok közötti összeköttetéseket) élménye fontos pontja a pszichedelikumokat használó művészeknek. Ez Farthing (1992) 'interpretatív introspekció' fogalmához köthető abban az értelemben, hogy a személyek szerhatás alatt mélyebben foglalkoznak az érzelmeikkel és gondolataikkal, mint más alkalmakkor. A megváltozott gondolkodási képességeik, a kreatív aktusról, mint módosult tudatállapotról alkotott felfogásuk és azon hit, hogy a pszichedelikumok fokozzák a gondolkodásukat, bizonyítják a Grof (2000) és Grinspoon & Bakalar (1979) által fent bemutatott jelenségeket.

A spiritualitás témáját tekintve, a személyek gyakran számoltak be a Dobkin de Rios & Janiger (2003) által leírt egység koncepciójáról. Ezt a felszabadulás és szentség érzése kíséri, amelyeket McCabe (1974) a pszichedelikus csúcserő élmény jellemzőinek tart.

3.6. 6. Vizsgálat. Az alkohol és kannabisz 72 művész verbális viselkedésére gyakorolt hatásai

3.6.1. Célkitűzés

A vizsgálat az alkohol és kannabisz hosszú távú hatásaira koncentrált. Összevetette a szerhasználat hatásait a művészek verbális viselkedésével.

3.6.2. Módszer

3.6.2.1. Résztevők

Összesen 120 művészt vontunk be a vizsgálatba, kényelmi mintavétellel. A bekerülés feltétele az volt, hogy a résztvevőknek professzionális művészeknek kellett lenniük, vagy művészhallgatóknak egy felsőoktatási intézményben. Az utóbbi csoportot a budapesti székhelyű Magyar Képzőművészeti Egyetemről és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemről válogattuk be. A művészek szakmáját tekintve különböző területekről származtak: irodalom, filmművészet, képzőművészet és alkalmazott művészetek. 72 személyt választottunk ki a három csoport valamelyikébe; a *Kannabisz Csoportba*, az *Alkohol Csoportba* vagy a *Mérsékelt Szerhasználati Csoportba*.

3.6.2.2. Az interjúk és a kérdőív

Nyitott kérdéseket tartalmazó, félig strukturált interjúkat vettünk fel a személyekkel 2010 augusztusa és 2011 júliusa között. Minden interjú rögzítésre került. Tematikus szempontból két részből álltak: az első során a személyek az alkotási folyamatról alkottak véleményt, hogyan élik meg, mit gondolnak róla, milyen speciális szokásaik vannak erre vonatkozóan (amennyiben vannak), etc. A második részben a pszichoaktív szerhasználat és művészi alkotás közötti kapcsolatról számoltak be. Ezt kiegészítvén, egy rövid, strukturált kérdőívet alkalmaztunk minden interjú közepén azzal a céllal, hogy feltérképezzük a személyek legális és illegális szerhasználati szokásait.

3.6.2.3. Kvalitatív elemzés

Számítógépes kvalitatív elemzést alkalmaztunk a művészekkel felvett interjúk elemzésére azzal a céllal, hogy lehetséges új aspektusokat tárjunk fel a pszichoaktív szerhasználat és alkotói kreativitás kapcsolatát illetően. A kvalitatív elemzést az Atlas.ti szoftver segítségével végeztük el. Elsőként, minden interjút bevittünk a szoftverbe. Majd, ezt követte azon mondatok manuális szelekciója és kódolása, amelyek utalást tartalmaztak az alkohol, illetve kannabisz és (a) a *feszültség szabályozás* illetve (b) a *kreatív folyamat* és *kreativitás* kapcsolatára.

3.6.3. Eredmények és megbeszélés

Mind a szerhasználó csoportok, mind a kontrol csoport tagjaitól gyűjtöttünk idézeteket, hogy dokumentáljuk véleményüket a két szókatagóriát illetően. A *feszültség szabályozás* kategóriát két alkategóriára bontottuk; így szemléltetvén a *feszültség fokozását* és a *relaxáns* hatást is.

A művészek gyakran beszámolnak a *balancing* hatásról. Az alkotáshoz szükséges megfelelő állapotot számos módon el lehet érni. Erre vonatkozóan mindkét pszichoaktív szer megjelent az interjúkban; a művészek beszámolnak a szerek szelf-medikalizációs jellegéről. Egyrészt, a pszichoaktív szerek képesek lehetnek a belső feszültség emelésére, amennyiben ez szükségesnek látszik. Másrészt, ha a feszültség túl nagy, a szerek relaxáns természete kerül előtérbe. Az alkotási folyamat során mindkét érzelmi állapot szükséges. A legtöbbjük azt gondolja, hogy a kivitelezésnek józan állapotban kell történnie, bár ellentétes példát is

találunk. Egy további érdekes megfigyelés, hogy a Mérsékelt Szerhasználói csoport számos tagja beszámolt a *zenéről* és a *ritmusról*, mint tudatállapot módosító eszközökről.

4. Következtetések

Ez volt az első vizsgálatssorozat, amely a fent bemutatott három fogalomkör kapcsolatát vizsgálta. A legfontosabb nyitva maradt kérdés ezen kapcsolatok irányára mutat. További, különböző mintán végzett vizsgálatokkal, a kapcsolatok milyensége tisztábban látszana.

Láthattuk, hogy az elmélet, amely a művészek fokozott szenzitivitását mutatta be, megerősítést nyert. Tudtommal, a kvantitatív elemzésünk volt az első, amely a pszichoaktív szerhasználati szokásokat és mentális zavarokat vizsgálta egyetemista populáción. Művész hallgatónak lenni rizikófaktort jelenthet mind a szerhasználattal, mind a mentális zavarokkal kapcsolatos további problémák tekintetében.

Valószínűsíthető, hogy a művészek alapvetően rendelkeznek azzal a képességgel, hogy felnőttkorban is nagyon szenzitívek maradjanak, ahogyan ezt pl. Ehrenzweig (1970) feltételezte. Emellett, a szerhasználat is okozhat további szenzitív érzelmi állapotokat mind rövid, mind hosszú távon. Habár, ez jelentős mértékben függ a szertől, a személytől és a körülményektől (Zinberg, 1984). Ez az oka annak, hogy ezen kapcsolatok irányát nehéz meghatározni. Továbbá, a mentális betegek nagyon közel élnek a tudattalanhoz. Az ebben való hasonlóság a művészekkel vitathatatlan, de a kapcsolat irányát illetően a helyzet semmivel sem jobb, mint az előzőekben. A legtöbb olyan mű, amelynek hosszú távú hatása van az emberiség történelmére, mentálisan instabil személyektől származik. De ha a művész pszichotikus, képtelen a kreatív munkára. A mentális betegek által alkotott műveket a közvélemény nem tudja befogadni; ezért nincs komolyabb hatásuk a jövő kultúrájára. Az elfogadott és elfogadhatatlan művek közötti különbség igen csekély. Végül, a szerhasználat és mentális zavarok közötti komorbiditás is releváns kérdés. Az ezt illető oki kapcsolat érdekes – a mentális betegek hajlamosabbak-e a szerhasználatra, vagy a gyakori szerhasználat okán válnak-e pszichotikussá; bár ez ekképpen nem sematizálható.

Ezek mellett, megpróbáltuk tanulmányozni a balancing hatást, amely komplex természete miatt nehéz dolgunk volt. Láthattuk, hogy a fent leírt három fogalomkör közötti kapcsolat demonstrálható. A tudattalan folyamatok jelentős szerephez jutnak az alkotói folyamat során, de általánosságban is, a kreatív alkotói lét mindennapos eleme. Emellett, a munka véghezvitele jelentős mértékű tudatos erőfeszítést is igényel. Ezen folyamatok

szüntelen váltakozása az extrém érzelmi állapotok tolerálását igényli. Hogy produktívak maradjanak, a művészek hajlamosak módosítani a tudatállapotukat. A balancing jelenséget részben bizonyítottuk. A művészek azon tendenciáját, hogy megpróbálják stabilizálni érzelmi állapotaikat, egyértelműen láthatjuk. Az esettanulmányok szolgálnak bizonyítékkul; habár ezen fogalmak további empirikus vizsgálatai jövőbeli feladatként szerepelhetnek.

5. Irodalom¹

- Andreasen, N. C. (1987). Creativity and mental illness: Prevalence rates in writers and their first-degree relatives. *American Journal of Psychiatry*, 144(10), 1288–1292.
- Belli, S. (2009). A psychobiographical analysis of Brian Douglas Wilson: Creativity, drugs, and models of schizophrenic and affective disorders. *Personality and Individual Differences*. Vol. 46. 809-819.
- Derogatis, L. & Melisaratos, N. (1983). The Brief Symptom Inventory: An introductory report. *Psychological Medicine*, 13, 595-605.
- Dobkin de Rios, M. & Janiger, O. (2003). *LSD, spirituality, and the creative process*. Rochester, VT: Park Street Press.
- Edwards, J. (1993). Creative abilities of adolescent substance abusers. *Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama & Sociometry*, 46, 52-60.
- Ehrenzweig, A. (1970). *The hidden order of art*. London: Paladin.
- Farthing, G. W. (1992). *The psychology of consciousness*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, Inc.
- Fink, A., Slamar-Halbedl, M., Unterrainer, H. F. & Weiss, E. M. (2012). Creativity: Genius, Madness, or a Combination of Both? *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. Vol. 6, No. 1, 11–18
- Fischer, R. & Scheib, J. (1971). Creative Performance and the Hallucinogenic Drug-Induced Creative Experience or One Man's Brain-Damage is Another's Creativity. *Confinia Psychiatrica*. 14: 174-202.
- Fischer, R., Fox, R. & Ralstin, M. (1972). Creative performance and the hallucinogenic drug induced creative experience. *Journal of Psychedelic Drugs*, 5, 29-36.

¹Az irodalomjegyzék csupán a doktori tézisekben hivatkozott közleményeket jelenti, nem egyezik a disszertáció teljes irodalomjegyzékével.

- Frecska, E., Móri Cs. E., Vargha, A. & Luna, L. E. (2012). Enhancement of Creative Expression and Entoptic Phenomena as After-Effects of Repeated Ayahuasca Ceremonies. *Journal of Psychoactive Drugs*, 44:3, 191-199
- Gardner, H. (1997). *Extraordinary Minds*. Portraits of 4 Exceptional Individuals And An Examination Of Our Own Extraordinariness. NY, Basic Books.
- Grinspoon, L. & Bakalar, J. B. (1979). *Psychedelic drugs in the twentieth century*. New York: Basic Books.
- Grof, S. (2000). *Psychology of the future: lessons from modern consciousness research*. Albany: State University of New York Press.
- Harman, W. W., McKim, R. H., Mogar, R. E., Fadiman, J. & Stolaroff, M. J. (1966). Psychedelic agents in creative problem-solving: a pilot study. *Psychological Reports*. 19, 211-227
- Holm-Hadulla, R. M. & Bertolino, A. (2014). Creativity, Alcohol and Drug Abuse: The Pop Icon Jim Morrison. *Psychopathology*. 47(3):167-73
- Iszák, F., Demetrovics, Zs. (2011a) "Unborn selves"--literature as self-therapy in Virginia Woolf's work. *Psychiatria Hungarica* 26:(1) pp. 26-35.
- Iszák, F. & Demetrovics, Zs. (2011b). Balancing between sensitization and repression: The role of opium in the life and art of Edgar Allan Poe and Samuel Taylor Coleridge. *Substance Use & Misuse*. Vol. 46 (13), pp. 1613-1618
- Iszák, F., Demetrovics Zs. (2011c). The balancing role of opium in the case of artists. In: 22th Annual Conference of the European Society for Social Drug Research (ESSD). Aarhus, Denmark, 22-24 September 2011.p. 14.
- Iszák F., Ehmann B., Demetrovics Zs. (2012a). The effects of psychedelic substances on artistic creation. In: Marije Wouters, Jane Fountain, Dirk J Korf (eds.) *The Meaning of High: Variations according to drug, set, setting and time*. Lengerich: Pabst Science Publishers, 2012. pp. 40-53.
- Iszák, F., Griffiths, M. & Demetrovics, Zs. (2014). Creativity and psychoactive substance use: a systematic review. (manuscript in preparation)
- Iszák, F., Kapitány-Fövény, M., Farkas, J., Kökönyei, Gy., Kun, B., Urbán, R. & Demetrovics, Zs. (2014). Substance use characteristics of students of art studies and other university students. (manuscript in preparation)
- Iszák, F., Ehmann, B. & Demetrovics, Zs. (2014). The effects of psychoactive substances on verbal behavior in an artist sample. (manuscript in preparation)

- Jones, K. A., Blagrove, M. & Parrott, A. C. (2009). Cannabis and Ecstasy/ MDMA: Empirical Measures of Creativity in Recreational Users. *Journal of Psychoactive Drugs*. Volume 41 (4), December
- Jones, M. T. (2007). The creativity of crumb: Research on the effects of psychedelic drugs on the comic art of Robert Crumb. *Journal of Psychoactive Drugs*, 39, 283-291.
- Kerr, B. & Shaffer, J. & Chambers, C. & Hallowell, K. (1991). Substance Use of Creatively Talented Adults. *The Journal of Creative Behavior*. Vol. 25. (2). 145-153.
- Knafo, D. (2008). The senses grow skilled on their craving: Thoughts on creativity and addiction. *Psychoanalytic Review*. 95, 571-595.
- Korngold, M. (1963). LSD and the creative experience. *Psychoanalytic Review*. 50: 682-85
- Kris, E. (1939). On inspiration—Preliminary notes on emotional conditions in creative states. *International Journal of Psychoanalysis*, 20, 377–389.
- Kris, E. (1962). *Psychoanalytic explorations in art*. New York, NY: International Universities Press.
- Landon, M. & Fischer, R. (1970). On similar linguistic structures in creative performance and psilocybin-induced experience. *Confin Psychiatr*. 13(2):115-38
- Lowe, G. (1995). Judgements of Substance use and Creativity in 'ordinary' People's Everyday Lifestyles. *Psychological Reports*. 76, 1147-1154
- Masters, R. E. L. & Houston, J. (2000). The varieties of psychedelic experience: The classic guide to the effects of LSD on the human psyche. South Paris, ME: Park Street Press.
- McCabe, O. L. (1974). Psychedelic (LSD) psychotherapy: A case report. *Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 11, 2-10.
- Plucker, J. A. & McNeely, A. & Morgan, C. (2009). Controlled Substance-Related Beliefs and Use: Relationships to Undergraduates' Creative Personality Traits. *Journal of Creative Behavior*. Vol.43 (2).
- Press, C. M. (2005). Psychoanalysis, Creativity, and Hope: Forward Edge Strivings in the Life and Work of Choreographer Paul Taylor. *The Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*: Vol. 33, No. 1, pp. 119-136.
- Preti, A. & Vellante, M. (2007). Creativity and Psychopathology. Higher Rates of Psychosis Proneness and Nonright-Handedness Among Creative Artists Compared to Same Age and Gender Peers. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, Vol. 195(10), October
- Richards, W. A. & Berendes, M. (1977-78). LSD-Assisted Psychotherapy and Dynamics of Creativity: a case report. *J. Altered States of Consciousness*. Vol. 3(2)

- Schafer, G. & Feilding, A. & Morgan, C. J. A. & Agathangelou, M. & Freeman, T. P. & Curran, H. V. (2012). Investigating the interaction between schizotypy, divergent thinking and cannabis use. *Consciousness and Cognition*, 21, 292–298
- Silberztein, M. (2008). *NooJ v2 Manual*. www.nooj4nlp.net
- Steffenhagen, R. A., McCann, H. Gilman & McAree, C. P. (1976). Personality and Drug Use: A Study of the Usefulness of the Mf Scale of the MMPI in Measuring Creativity and Drug Use. *Journal of Alcohol and Drug Education*, Vol 21(3), 8-16.
- Urbán, R., Kun, B., Farkas, J., Paksi, B., Kökönyei, G., Unoka, Z., Felvinczi, K., Oláh, A. & Demetrovics Z. (2014). Bifactor structural model of symptom checklists: SCL-90-R and Brief Symptom Inventory (BSI) in a non-clinical community sample. *Psychiatry Res.* 216(1):146-54.
- Wolf, E. S. & Wolf, I. (1979). *We perished, each alone*. A psychoanalytic commentary on Virginia Woolf's *To the lighthouse*, Vol. 6
- Woolf, V. (1931). *The Waves*. New York, Harcourt, Brace and Company
- Woolf, V. (1996). *Mrs. Dalloway*. London, Penguin Books
- Zinberg, N. E. (1984). *Drug, set, and setting: The basis for controlled intoxicant use*. New Haven, CT: Yale University Press.

6. További, a fentiekben nem hivatkozott közlemények listája

- Demetrovics Zs, Mervó B, Corazza O, Davey Z, Deluca P, Drummond C, Enea A, Moskalewicz J, Di Melchiorre G, Di Furia L, Farre M, Flesland L, Floridi L, Iszáj F, Scherbaum N, Siemann H, Skutle A, Torrens M, Pasinetti M, Pezzolesi C, Pisarska A, Shapiro H, Sferrazza E, van der Kreeft P, Schifano F. (2010). Az elektronikus prevenció lehetőségei az új (szintetikus) drogok használatának megelőzésében: a Rekreatív Drogok Európai Hálózatának (Recreational Drugs European Network) bemutatása. *ADDIKTOLÓGIA - ADDICTOLOGIA HUNGARICA* 9:(4) pp. 289-297.
- Ehmann. B., Iszáj, F., Demetrovics, Zs. & László, J. (2012). Psychometric Content Analysis with NooJ: Long-Term Effects of Substance Use on Language Behavior. International NooJ 2012 Conference, Paris, France, 14-16 June
- Iszáj, F. (2009). A jövő pszichológiája, a pszichológia jövője. *ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA* XI:(3-4) pp. 139-141.

- Iszaj, F., Demetrovics Zs. (2010). „Meg nem született énjeim.” Az irodalom, mint önterápia Virginia Woolf munkásságában. „Áramlásban” III. Művészetterápiás Konferencia, Budapest, 2010. november 5-7.
- Iszaj, F., Farkas, J. & Demetrovics, Zs. (2010). Szerhasználat az alkotásban. In: Vargha András (szerk.) Egyén és kultúra. A pszichológia válasza napjaink társadalmi kihívásaira: A Magyar Pszichológiai Társaság XIX. Országos Tudományos Nagygyűlésének Kivonatkötet. 229p. Konferencia helye, ideje: Pécs, Magyarország, 2010.05.27-2010.05.29. Pécs: Magyar Pszichológiai Társaság, 2010. p. 76.
- Iszaj, F. & Demetrovics, Zs. (2011). A bipoláris zavar szerepe Virginia Woolf életében és munkásságában. In: Civilizáció, Lélek, Agykutatás. Magyar Pszichiátriai Társaság XVI. Vándorgyűlése. Konferencia helye, ideje: Sopron, Magyarország, 2011.01.26-2011.01.29.p. 64.
- Iszaj, F., Ehmann, B. & Demetrovics, Zs. (2011). Az alkohol- és a marihuána-használat okozta mintázati eltérések kreatív alkotók körében. *ADDIKTOLÓGIA - ADDICTOLOGIA HUNGARICA* 10:(Suppl.) pp. 39-40.
- Iszaj, F., Ehmann, B. & Demetrovics, Zs. (2011). Pszichoaktív szerhasználat kreatív alkotók körében. In: Vargha A (szerk.) Hagyomány és megújulás: A Magyar Pszichológiai Társaság Jubileumi XX. Országos Tudományos Nagygyűlése. 246 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2011.05.25-2011.05.27. (Magyar Pszichológiai Társaság) Budapest: Magyar Pszichológiai Társaság, 2011. pp. 148-149.
- Iszaj, F. (2011). Pörgés a tudomány határán. *ALKALMAZOTT PSZICHOLÓGIA* 4: pp. 100-102.
- Iszaj, F., Ehmann, B. & Demetrovics, Zs. (2011). Az alkohol- és marihuánahasználat okozta mintázati eltérések kreatív alkotók körében. In: 8th National Congress of Hungarian Associations on Addictions. Konferencia helye, ideje: Siófok, Magyarország, 2011.11.24-2011.11.26
- Iszaj, F., Ehmann, B. & Demetrovics, Zs. (2012). Changes in word-usage pattern along substance use. p. 97. The 16th Conference of the Association for the Scientific Study of Consciousness (ASSC), Brighton, Egyesült Királyság, 2-6 July
- Iszaj, F. (2013). Kőváry Zoltán: Kreativitás és személyiség. A mélylélektani alkotáselméletektől a pszichobiográfiai kutatásig. *MENTÁLHIGIÉNÉ ÉS PSZICHOSZOMATIKA* 14:(1) pp. 86-89.

- Iszáj, F. & Demetrovics, Zs. (2013). The effects of opium use in the life of Edgar Allan Poe and Samuel Taylor Coleridge. In: Global Addiction & Europad Joint Conference 2013. Konferencia helye, ideje: Pisa, Olaszország, 2013.05.07-2013.05.10.pp. 83-84.
- Móro, L. & Iszáj, F. (2010). "MIND ALTERING SCIENCE": 2010. október 23-24. Amszterdam, Hollandia. *ADDIKTOLÓGIA* - *ADDICTOLOGIA HUNGARICA* IX:(4) pp. 323-326.